

Nauczanie o antysemityzmie przez edukację o Holokauście

*Pomoc
naukowa*

5

1. Poszerzanie wiedzy o Żydach i judaizmie
2. Przewycięzanie nieświadomych uprzedzeń
3. Przeciwdziałanie antysemickim stereotypom i uprzedzeniom
4. Podważanie teorii spiskowych

5. Nauczanie o antysemityzmie przez edukację o Holokauście

6. Przeciwdziałanie negowaniu, zniekształcaniu i trywializowaniu Holokaustu
7. Antysemityzm i dyskurs pamięci narodowej
8. Reagowanie na incydenty antysemickie
9. Reagowanie na antysemityzm w internecie
10. Antysemityzm a sytuacja na Bliskim Wschodzie

Nauczanie o antysemityzmie przez edukację o Holokauście

Edukacja na temat Holocaustu to uczenie o ludobójstwie Żydów, które obok prześladowań i mordów innych grup, dokonywane było przez nazistowskie Niemcy i ich kolaborantów podczas II wojny światowej. Edukacja o Holokauście jest intensywnie włączana do programów szkolnych w wielu krajach. Choć jest ważna i potrzebna, nie jest wystarczającym substytutem edukacji o antysemityzmie. Jeśli temat antysemityzmu jest podejmowany wyłącznie poprzez edukację o Holokauście, uczniowie mogą dojść do wniosku, że antysemityzm nie stanowi już dziś problemu lub źle odczytają jego współczesne przejawy. Nauczyciele muszą pamiętać, że edukacja o Holokauście nie może zapobiec współczesnemu

antysemityzmowi, który może opierać się na różnych założeniach ideologicznych i przejawiać się w różnych kontekstach.

Z drugiej strony właściwe i konieczne jest włączenie lekcji o antysemityzmie do nauczania o Holokauście, ponieważ fundamentalne znaczenie ma zrozumienie kontekstu, w którym miały miejsce dyskryminacja, wykluczenie, a ostatecznie wyniszczenie europejskich Żydów. Stereotypy leżące u podstaw ideologii, których kulminacją był Holocaust pokutują do dziś. Uczenie o tym może być również punktem wyjścia do rozważań nad współczesnym antysemityzmem, rasizmem i innymi kwestiami związanymi z prawami człowieka. Tradycyjna

edukacja o Holokauście może nieumyślnie podsycać antysemityzm, dlatego też planowanie takich lekcji wymaga dużej dbałości.

Niniejsza pomoc dydaktyczna dostarcza wskazówek odnośnie do reagowania na współczesny antysemityzm poprzez edukację o Holokauście. Z pomocą tej broszury nauczyciele będą mogli:

- zrozumieć, jak rasistowska i antysemicka ideologia leżała u podstaw Holocaustu; oraz
- rozpoznawać antysemityzm i inne formy nienawiści w dzisiejszym świecie.

¹ ODIHR regularnie przegląda i zbiera stosowane w krajach członkowskich OBWE praktyki w zakresie upamiętniania Holocaustu. Zob.: "Holocaust Memorial Days: An overview of remembrance and education in the OSCE region", ODIHR, 27 stycznia 2018, <<https://www.osce.org/odihr/hmd2018>>. Zob. również: Peter Carrier, Fuchs, Eckhardt, Fuchs and Torben Messinger, *The International Status of Education about the Holocaust. A Global Mapping of Textbooks and Curricula. Summary* (Paryż: UNESCO, 2015).

Kontekst

Antysemityzm nie został wymyślony przez nazistów i nie zakończył się na nich. Ideologia rasowa, która charakteryzowała nazistowską filozofię, pojawiła się kilkadziesiąt lat wcześniej, pod koniec XIX wieku, czerpiąc z wcześniejszych form chrześcijańskiego nastawienia antyżydowskiego przy jednoczesnym włączeniu nowych elementów. Termin „antysemityzm” został spopularyzowany przez Wilhelma Marra, niemieckiego agitatora politycznego i dziennikarza, w latach siedemdziesiątych XIX wieku, w okresie pojawiania się pseudonaukowych teorii wyższości i niższości rasowej. Termin został stworzony specjalnie po to, by zdefiniować nienawiść do Żydów jako „rasy”, nie zaś religii. Wiele stereotypów i mitów

dotyczących Żydów, wykorzystywanych przez nazistów do propagowania „ostatecznego rozwiązania” w okresie poprzedzającym Holokaust, zostało zaczerpniętych z okresu średniowiecza. Wiele mitów, zarówno z okresu średniowiecza, jak i współczesności, do dziś pobrzmiwa w propagandzie antysemickiej. Opis najczęstszych antysemickich mitów i stereotypów znajduje się w pomocy dydaktycznej nr 3 wydanej przez ODIHR pt.: „Przeciwdziałanie antysemickim stereotypom i uprzedzeniom.” Niektóre z tych mitów odżywiają obecnie. Przykładem może być oskarżenie o mord rytualny, które pojawiło się w średniowieczu i zostało uwiecznione na obrazach znajdujących się w kościołach w całej Europie. Wyobrażenia te

Oskarżenia o mord rytualny

Od pokoleń Żydzi są fałszywie oskarżani o zabijanie nie-Żydów w celach rytualnych i o rzekomą zmagię z diabłem. W średniowiecznej Europie, począwszy od XII wieku, często towarzyszyły temu oskarżenia, że Żydzi używali krwi swoich ofiar do pieczenia macy na żydowskie święto Paschy. Historia pokazuje, że po tych fałszywych zarzutach często dochodziło do antysemickich zamieszek i masowych mordów. Echa tych fałszywych oskarżeń można do dziś usłyszeć w dyskursie o antysemityzmie.

były często powielane w nazistowskich broszurach i są także obecne we współczesnych formach propagandy antysemickiej.

Mit o dominacji Żydów w świecie jest kolejnym powracającym tropem współczesnego antysemityzmu. Jego początki sięgają dziesiątków lat przed Holokaustem.

² Sama etymologia terminu „antysemityzm” doprowadziła do nieporozumień co do tego, czy obejmuje on uprzedzenia wobec innych grup, które są również określane jako „semickie”. Antysemityzm nie odnosi się do nienawiści do osób posługujących się językami semickimi. W powszechnym użyciu, termin „antysemityzm” odnosi się jedynie do negatywnego postrzegania Żydów, działań motywowanych uprzedzeniami lub nienawiścią oraz ideologii, które je podsycają.

³ „Ostateczne rozwiązanie” to nazistowski plan doprowadzenia do masowej eksterminacji Żydów w Europie. Więcej informacji można znaleźć w *Encyklopedii Holokaustu*, „Final Solution: Overview”, Amerykańskie Muzeum Pamięci o Holokauście, <<https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/final-solution-overview>>.

⁴ Więcej informacji na temat antysemickich tropów i memów można znaleźć w publikacji: *Przeciwdziałanie antysemityzmowi poprzez edukację: Wytuczne dla osób odpowiedzialnych za wyznaczanie kierunków polityki* (Warsaw: OBWE/ Biuro Instytucji Demokratycznych i Praw Człowieka (ODHIR), 2018), Załącznik nr 2 („Przykłady tropów i memów antysemickich”) i Załącznik nr 3 („Przykłady symboli antysemickich”), <<https://www.osce.org/odihr/383089?download=true>>

⁵ Zob.: Heinz Schreckenberg, *The Jews in Christian Art: An Illustrated History* (Nowy Jork: Continuum, 1997).

Ten mit powiązany jest z innymi, utrzymującymi np., że ludność żydowska kontroluje banki, media i politykę.

Obrazy mogą skutecznie ilustrować przejawy mitów antysemitycznych w przeszłości i w teraźniejszości.

Jednak nie zaleca się wykorzystywania ich w klasie. Uczniom angażującym się w niezależne badania mające na celu wyszukanie współczesnych przykładów starych mitów należy zapewnić opiekę merytoryczną i wsparcie, gdyż poszukiwania tego typu niosą ze sobą ryzyko natrafienia na bardzo niebezpieczne witryny internetowe, wzmacniające zadawnione stereotypy.

Światowa dominacja

Najbardziej jaskrawym przejawem mitu o Żydach jako spiskowcach jest pogląd, że chcą oni przejąć świat dla własnego zysku. *Protokoły mędrców Syjonu*, do dziś popularyzowane w licznych wydaniach w dziesiątkach języków na całym świecie, są być może najbardziej wymownym i najbardziej znanym przykładem tej teorii. Współczesne przykłady to m.in. memy „The Goyim Know” [„Goje wiedzą”], pojawiające się w sieci i w mediach społecznościowych, utrwalające ten mit, jak też memy i artykuły o reptilianach, iluminatach i Nowym Porządku Świata. Zobacz też: <<https://www.adl.org/education/references/hate-symbols/the-goyim-knowshut-it-down>>.

Jednocześnie polityka i praktyka edukacyjna muszą zapewnić nauczycielom przestrzeń do zajmowania się w klasie współczesnymi przejawami antysemityzmu. Według zleconego przez niemiecki parlament badania antysemityzmu w Niemczech, edukacja o Holokauście bezwiednie podsyca antysemityzm w tym kraju. Naukowcy ostrzegają, że stereotypy wzmacniane są np. przez jednostronne przedstawianie Żydów jako ofiar i nieodpowiednie przedstawienie materiałów nazi-stowskiej propagandy. Podobnie,

pomimo iż we Francji edukacja o Holokauście jest obowiązkowa w oficjalnym programie szkolnym, kraj ten po 2012 roku stał się areną kilku brutalnych ataków na tle antysemitycznym, a przeprowadzone w 2015 badanie pokazało, że 59% Francuzów uważa, iż członkowie społeczności żydowskiej są przynajmniej w pewnym stopniu odpowiedzialni za powstanie antysemityzmu.

Edukacja o Holokauście powinna być okazją do uwrażliwienia uczniów na zagrożenia związane

⁶ Zob.: Dan Fleshler, „Does Education Fuel Anti-Semitism”, *Forward*, 17 lutego 2012. Zobacz również wyniki raportu z 2017 roku opracowanego przez Niezależną Grupę Ekspertów, podsumowane w oficjalnym komunikacie prasowym niemieckiego Bundestagu: „Press Release”, *Deutscher Bundestag*, 24 kwietnia 2017, <https://www.bundestag.de/blob/503232/e551c26a4eb8bb46f2de1721a7f417e6/antisemitismusbericht_press_release-data.pdf>.

⁷ „Holocaust Education, Remembrance, and Research in France”, Międzynarodowy Sojusz na rzecz Upamiętnienia Holokaustu, <<https://2015.holocaustremembrance.com/member-countries/holocaust-education-remembrance-and-research-france>>.

⁸ Więcej informacji na temat brutalnych antysemitycznych aktów przemocy we Francji znajduje się w: „Handout 2: The context of anti-Semitic hate crimes in France” w *Customization Report for France on implementing ODIHR’s publication on Understanding Anti-Semitic Hate Crimes and Addressing the Security Needs of Jewish Communities: A Practical Guide*, OBWE/ ODIHR (10 marca 2018), s. 4-10, <<https://www.osce.org/odihr/399785?download=true>>

⁹ „Perceptions et attentes de la population juive: le rapport à l’autre et aux minorités [Postrzeżenie i oczekiwania ludności żydowskiej: Relacje z innymi i mniejszościami]”, IPSOS, 31 stycznia 2016, <<https://www.ipsos.com/fr-fr/complement-perceptions-et-attentes-de-la-population-juive-le-rapport-lautre-et-aux-minorites>>.

Antysemicki fresk obrazujący rzekomy mord rytualny, kościół pw. św. Pawła w Sandomierzu, Polska.

ze stereotypami i uprzedzeniami oraz do skonfrontowania ich z ewentualnymi konsekwencjami antysemityzmu, nietolerancji i rasizmu. Może również uwytknąć trudne kwestie moralne i konsekwencje wyborów dokonywanych przez jednostki w obliczu dyskryminacji i prześladowań w trakcie wojny. Edukacja uczniów na temat tego, w jaki sposób takie stereotypy zostały wykorzystane do mordu na sześciu milionach Żydów w trakcie Holokaustu może zachęcić uczniów do otwartych wypowiedzi i przezwyciężenia obojętności w sytuacjach, w których Żydzi, i nie tylko oni, są dziś dyskryminowani.

Edukacja o Holokauście jest bardzo istotna w kontekście wysiłków na rzecz promowania i przestrzegania praw człowieka w ogóle. Na przykład edukacja o Holokauście:

- pokazuje kruchość wszystkich społeczeństw i instytucji utworzonych w celu ochrony bezpieczeństwa i praw wszystkich ludzi, unaoczniając, jak można obrócić te instytucje przeciwko określonej grupie społecznej;
- podkreśla aspekty ludzkich zachowań występujących we wszystkich społeczeństwach, jak np. skłonność do szukania kozłów ofiarnych oraz rola

strachu, wzajemnej presji, chciwości i niechęci w stosunkach społecznych i politycznych;

- ukazuje niebezpieczeństwo uprzedzeń, dyskryminacji i odczłowieczenia;
- pogłębia refleksję nad siłą ideologii ekstremistycznych, propagandy i mowy nienawiści; oraz
- zwraca uwagę na międzynarodowe instytucje i standardy, które powstały w reakcji na zbrodnie popełnione podczas II wojny światowej.

¹⁰ Szczegółowe cele edukacyjne w zakresie edukacji o Holokauście można znaleźć w: *Education about the Holocaust and preventing genocide: A policy guide* (Paryż: UNESCO, 2017), <<https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000248071>>.

Strategie dotyczące inicjowania w klasie trudnych rozmów, w tym o antysemityzmie i Holokauście

Ćwiczenie

Tablica ze słowniczkiem

Wyjaśnij klasie, że na każdej lekcji zostanie opracowany słowniczek, który pomoże uczniom zgłębiać złożone tematy. Zaczynając od czterech kluczowych terminów, pokieruj klasę, aby wymyśliła swoje własne reguły prowadzenia dyskusji. Poniżej znajdują się przykładowe słowa z docelowymi odpowiedziami:

- poszanowanie: uczucie lub okazanie szacunku;
- uważność: zwracanie bacznej uwagi na coś;
- uczciwy: wolny od podstępów i nieprawdy; szczerzy;
- perspektywa: szczególny stosunek do czegoś lub sposób jego traktowania; punkt widzenia.

Zasady udziału w dyskusji

Należy podkreślić, że ponieważ klasa będzie dyskutować na trudne tematy, ważne jest, żeby wysłuchać opinii wszystkich. Aby tak się stało, konieczne jest ustalenie zasad udziału w dyskusji w celu wsparcia i ochrony uczniów poruszających drażliwe kwestie.

Należy wypisać na tablicy „Zasady udziału w dyskusji” i poprosić uczniów o wymyślenie tych zasad. Niech uczniowie zastanowią się, jak chcieliby być wysłuchani przez swoich kolegów i koleżanki z klasy i jak chcieliby,

aby do nich mówiono. Zaczynaj od podania kilku przykładów na tablicy, po czym zaproś uczniów do dodawania swoich pomysłów do listy.

Przykładowe odpowiedzi uczniów powinny zawierać poniższe elementy lub być do nich zbliżone:

- bądź uważnym i pełnym szacunku słuchaczem;
- wyrażaj się z szacunkiem;
- udziel każdemu z uczestników dyskusji jednakowego czasu na wypowiedź;
- bądź szczerzy i miej uczciwe intencje;
- pozwól innym zachować lub zmienić swoje poglądy;
- niech twoją intencją będzie budowanie zaufania i uczenie się od siebie nawzajem, nie zaś dyskredytowanie innych.

Zasady udziału w dyskusji powinny być zawieszane w widocznym miejscu, tak aby były dostępne przez cały czas jej trwania.

źródło: „Module One”, Generation Human Rights, <<http://www.generationhumanrights.org/module-one-lesson-1>>.

PRZEDYSKUTUJ CIE SCHEMATY TWORZENIA STEREOTYPÓW I OMÓWCIE KONKRETNE PRZYKŁADY

Nauczyciele powinni prowadzić dyskusje na temat ogólnych schematów powstawania stereotypów. Może to być punkt wyjścia do podnoszenia świadomości na temat konkretnych stereotypów, w tym antysemityzmu. Można wykorzystać przykłady rodzajów stereotypów i związanych z nimi

schematów, aby pomóc uczniom zrozumieć negatywny wpływ stereotypów i ich (często atrakcyjne) uproszczone podejście do złożonych kwestii, jak widać na przykładzie Holokaustu.¹¹

Co zrobić, kiedy...?

...uczeń mówi: „Dlaczego zawsze mówisz o Żydach? Dlaczego nie mówisz o rwandyjskim ludobójstwie, niewolnictwie, prześladowaniach Romów, gułagach itp.?”

Szansa edukacyjna, jaką daje Holokaust aby uczyć o antysemityzmie, może być najskuteczniej wykorzystana poprzez wychodzenie z inicjatywą, a nie spóźnioną reakcją. Podchodząc do tematu w klasie, należy uwzględnić zainteresowania uczniów, ich mocne i słabe strony oraz pochodzenie. Zwiększy to skuteczność lekcji, pomoże wyjaśnić niebezpieczeństwa antysemityzmu i uprzedzi ewentualny sprzeciw uczniów wobec angażowania się w temat Żydów i Holokaustu.

Uwaga! Ostrożnie używaj stereotypowych wyobrażeń.

Nauczyciele muszą zachować ostrożność, jeśli zdecydują się na wykorzystanie antysemickich wizerunków i zdjęć w edukacji dotyczącej np. Holokaustu. Muszą być świadomi, że mózg przetwarza obrazy inaczej niż słowa i że obrazy te mogą odcisnąć się w umysłach uczniów, zwłaszcza jeśli wcześniej ich nie znali. Korzystając z pomocy wizualnych należy starannie dobierać materiał, stosując zalecaną metodologię, taką jak w projekcie Teaching Tolerance [Nauczanie tolerancji], by umożliwić uczniom zrozumienie, jak obrazy mogą zniekształcać rzeczywistość.

Dowiedz się więcej na temat projektu Teaching Tolerance opracowanego przez Southern Poverty Law Center: <<https://www.splcenter.org/teaching-tolerance>> oraz <<https://www.tolerance.org/>>.

Wyjaśnij skalę Holocaustu z odniesieniem do jego wpływu na międzynarodowe prawodawstwo dotyczące praw człowieka. Podkreśl, że doprowadził on do przyjęcia *Konwencji w sprawie zapobiegania i karania zbrodni ludobójstwa*, będącej kamieniem węgielnym prawa międzynarodowego dotyczącego praw człowieka i ludobójstwa. Może to być dobry moment na przypomnienie *Konwencji* lub zapoznanie się z nią oraz na omówienie innych masowych mordów, takich jak ludobójstwo w Rwandzie lub Kambodży.¹²

¹¹ Za: *Przeciwdziałanie antysemityzmowi poprzez edukację: Wytyczne dla osób odpowiedzialnych za wyznaczanie kierunków polityki* (Warszawa: OBWE / Biuro Instytucji Demokratycznych i Praw Człowieka (ODHIR), 2018), s. 43, <<https://www.osce.org/odihr/383089>>.

¹² Cały tekst Konwencji można znaleźć w: *Zgromadzenie Ogólne ONZ, Konwencja ONZ na temat zapobiegania i karania zbrodni ludobójstwa*, 9 grudnia 1948, ONZ, Traktaty, t. 78, <<https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/crimeofgenocide.aspx>>.

Przykładowo, być może uczniowie muszą najpierw przekonać się, że temat, który ma znaczenie dla nich samych, ich tożsamości lub dziedzictwa (np. ludobójstwo, kolonizacja, niewolnictwo lub dyskryminacja), jest uznawany w klasie za temat godny pamięci, aby następnie otworzyć się na dyskusję o antysemityzmie jako zjawisku szczególnej wagi. Istnieje wiele różnych punktów wyjścia, które nauczyciel może wykorzystać do wprowadzenia w tematykę Holokaustu, aby pomóc uczniom zrozumieć przejawy antysemityzmu przed Zagładą i w jej trakcie. Nauczyciel może:

- dać uczniom przestrzeń do mówienia o wydarzeniach historycznych, które sami uważają za istotne. Nawet jeśli wydarzenia te nie są związane z II wojną światową czy Holokaustem, da im to szansę poczuć się zauważonymi i odnaleźć podobieństwa do wczesnych etapów nazistowskiej polityki antyżydowskiej.
- omówić kilka kluczowych terminów dających uczniom ramy pojęciowe, jak np.: „kozył ofiarny”, „stereotypy”, „uprzedzenia” i „dyskryminacja”. Zaprosz

Źródła pierwotne to relacje z pierwszej ręki o danym zdarzeniu, które mogą być wykorzystane do pomocy w wyjaśnieniu realiów Holokaustu. Źródła pierwotne obejmują zdjęcia, wywiady i narracje osobiste. W wielokulturowej klasie przydatne może być wprowadzenie dokumentów historycznych odnoszących się do krajów pochodzenia rodzin uczniów. Niemcy nazistowskie okupowały znaczny obszar, a przykłady oporu i zachowań szlachetnych z różnych miejsc mogą inspirować uczniów pozytywnymi wartościami. Poszukaj wzory do naśladowania z różnych środowisk i krajów w bazie danych Instytutu Pamięci Jad Waszem o *Sprawiedliwych Wśród Narodów Świata*: <<https://www.yadvashem.org/righteous.html>>.

uczniów do omówienia ich w małych grupach i sformułowania definicji każdego z terminów albo przepisania swoich pomysłów na mapę myśli. Po wspólnej analizie w klasie, zachęć uczniów do przedstawienia konkretnych przykładów z przeszłości i teraźniejszości, które pomogą zilustrować te pojęcia. Oceńcie w klasie, czy przykłady te dobrze oddają znaczenie i zakres tych pojęć. Należy pamiętać, aby podać kilka przejawów współczesnego antysemityzmu na wypadek, gdyby uczniowie sami nic nie zaproponowali, np. niedawne zbrodnie na tle nienawiści, w których celem ataków były osoby pochodzenia żydowskiego lub ich mienie.¹³

W przypadku wcześniejszego odbycia szkolenia na temat Holokaustu, rozważ możliwość opracowania lekcji na temat jednego z filarów nazistowskiej ideologii rasistowskiej, takiego jak narodowy socjalizm, eugenika czy darwinizm społeczny. Nie powinno to być traktowane jako lekcja na temat żydowskiej wiktymizacji, lecz jako lekcja o tym, jak ideologia rasistowska może służyć celowi politycznemu. Powinno to wzmocnić empatię uczniów wobec Żydów z racji antysemityzmu, którego doświadczali przed, w trakcie i po Holokauście. Należy pamiętać, że skupienie się na sprawcach może odciągać uczniów od ofiar i ich doświadczeń. Ważne jest, aby ucłowieczyć ofiary poprzez podejście ukierunkowane właśnie na nie.

¹³ Przykłady niedawnych przestępstw z nienawiści popełnionych w twoim kraju lub regionie można znaleźć na stronie internetowej OBWE/ODIHR „Hate Crime Reporting”: <<http://hatecrime.osce.org/>>.

Uprzedzenie oznacza „skłonność lub niechęć wobec jednej osoby lub grupy, okazywane w sposób uznany za nieuczciwy”.

Dyskryminacja to „niesprawiedliwe lub krzywdzące traktowanie różnych kategorii osób”.

źródło: *Concise Oxford English Dictionary*, wydanie dziewiąte

Stereotyp oznacza „uproszczony wizerunek pewnej grupy ludzi”.

Uprzedzenie jest „opartym na stereotypie odczuciem wobec grupy ludzi lub jednostki w grupie”.

źródło: *Przeciwdziałanie antysemityzmowi poprzez edukację: Wytyczne dla osób odpowiedzialnych za wyznaczanie kierunków polityki*, s. 41.

Kozioł ofiarny to „osoba obwiniana za wykroczenia lub błędy innych, zwłaszcza w celu odniesienia korzyści”.

źródło: *Oxford English Dictionary Online*

Materiały dydaktyczne na temat przedwojennych społeczności żydowskich w Europie można znaleźć w sylabusie przygotowanym przez Instytut Jad Waszem: <<https://www.yadvashem.org/education/online-courses/prewar.html>>

Zbiór materiałów przygotowany przez Brytyjską organizację Holocaust Education Trust, zawierający fotografie do wykorzystania w klasie, jest dostępny na stronie: <<https://www.tes.com/en-ie/teaching-resource/pre-war-jewish-life-6163128>>.

...uczeń zapyta: „Dlaczego Żydzi nie mogą wreszcie otrząsnąć się z Holocaustu i przejść nad nim do porządku dziennego? Wykorzystują Holocaust, aby ukryć prawdziwą władzę, którą dziś dysponują”?

Tym, którzy nigdy nie byli ofiarami, może być trudno docenić długotrwały wpływ, jaki Holocaust wywarł na żydowskie rodziny i społeczności, ich demografię i zbiorową psychikę. Choć uczniowie mogą postrzegać Holocaust jako coś bardzo odległego historycznie, pozostaje on dla społeczności żydowskich znaczącą częścią żywej pamięci o rodzinach ocalałych, ich dzieciach i wnukach. Pomocne może być zbadanie obecności i zaangażowania społeczności żydowskich w swoim kraju (regionie) przed Holocaustem, z naciskiem na ucłowieczenie ich doświadczeń, aby pomóc uczniom docenić ogrom strat wynikłych z Zagłady Żydów.

Pomoc dydaktyczna ODIHR nr 1, „Poszerzanie wiedzy o Żydach i judaizmie”, stanowi dodatkowe

źródło informacji przydatnych dla nauczycieli pomagających uczniom lepiej zrozumieć społeczności żydowskie na całym świecie i ich różnorodność. Warto również rozważyć wizytę w lokalnym muzeum żydowskim i wycieczkę z przewodnikiem, która ukaże życie Żydów jako integralną część historii waszej miejscowości, lub też przeczytać, wysłuchać lub obejrzeć świadectwa ocalałych z Holocaustu.

Druga część powyższego pytania jest prawdopodobnie zakorzeniona w stereotypach na temat narodu żydowskiego (patrz pomoc dydaktyczna ODIHR nr 3, „Przeciwdziałanie antysemickim stereotypom i uprzedzeniom”) i wymagałaby dalszych pytań w celu odkrycia źródła takiego poglądu. Interesujące mogłoby być wyjaśnienie, że „władza” była słowem-stereotypem aktywnie promowanym w nazistowskiej propagandzie w celu wzbudzenia wrogości wobec Żydów. Z perspektywy czasu, stereotyp ten okazał się ewidentnie kłamstwem.

Zbiór materiałów do nauczania o żydowskim ruchu oporu jest dostępny do ściągnięcia na stronie Echoes and Reflections (Echa i Refleksje): <<http://echoesandreflections.org/unit-6/>>, oraz United Kingdom's Holocaust Education Trust (Brytyjskie Stowarzyszenie Edukacji o Holokauście): <<https://www.tes.com/en-ie/teaching-resource/jewish-resistance-during-the-holocaust-6329876>>.

Aby przedstawić współczesne znaczenie tematyki praw człowieka obok przykładów z czasów II wojny światowej, zobacz materiały edukacyjne dostępne na stronie Teach Human Rights (Ucz o prawach człowieka): <<http://www.teachhumanrights.com/genocide.html>> oraz RFK Human Rights' Defenders Curriculum (RFK Program obrońców Praw Człowieka): <<https://rfkhumanrights.org/work/teaching-human-rights/>>.

Materiały edukacyjne na temat współczesnej propagandy nazi-stowskiej znajdują się na następujących stronach:

- Amerykańskie Muzeum Pamięci Holokaustu: <<https://www.ushmm.org/educators/lesson-plans/redefining-how-we-teach-propaganda>>
- Mind over Media: <<https://propaganda.mediaeducationlab.com/teachers/>>
- Echoes and Reflections: <<http://echoesandreflections.org/unit-2-antisemitism/>>
- Muzeum Filmu i Telewizji w Berlinie: <<https://www.deutsche-kinemathek.de/en>>

...uczeń powie, „Niemcy byli głupi skoro wykonywali rozkazy Hitlera!”?

Przeanalizuj z uczniami termin „propaganda”:¹⁴

- Jak można ją zdefiniować?

- Jak działa?
- Dlaczego ludzie są na nią podatni?
- W jaki sposób propaganda funkcjonuje w dzisiejszym świecie?
- Jak możemy ją dostrzec i być wobec niej krytyczni?
- Jaki wpływ ma propaganda na nasze społeczeństwo?

Hitlerowcy szczególnie umiejętnie kreowali i rozpowszechniali propagandę antysemicką i inne rodzaje propagandy. Sercem ich maszyny propagandowej była gazeta „Der Stürmer”, wydawana w latach 1923-1945. Wybierz kilka przykładów z ówczesnych gazet, z Niemiec lub innego kraju, i przeanalizuj je z uczniami, jeden po drugim, dbając o to, by nie utrwaląc stereotypów.

- Co mówi taki tekst?
- Jaki jest jego cel?

Broszura „Der Stürmer” z lat trzydziestych ubiegłego wieku. Udostępniona przez Amerykańskie Muzeum Pamięci Holokaustu, dar rodziny Katz.

Tekst brzmi następująco: „A więc przyjechał do Niemiec! Wszyscy wyglądali, jakby przybyli do Niemiec ze Wschodu. Nie mieli nic, co mogliby nazwać swoim własnym, absolutnie nic. Ale to wkrótce się zmieniło. Wsadzali we wszystko swoje krzywe nosy, zagnieżdżali się wszędzie i to oni stawali się władcami. Ich ostatecznym celem jest ustanowienie żydowskiej dominacji nad światem. Jest więc absolutną koniecznością, aby każdy Niemiec poznał prawdziwe oblicze wszystkich Żydów, aby zrozumiał, jak wielkie niebezpieczeństwo nadal zagraża naszemu narodowi z powodu tej Rasy.”

¹⁴ Więcej informacji w: Media and Information Literacy: Curriculum for Teachers: Module 2: Understanding The News, Media and Information Ethics (Rozdział 1: Journalism and Society), s. 77-80. (Paryż: UNESCO, 2011), <<http://www.unesco.org/new/en/communication-and-information/resources/publications-and-communication-materials/publications/full-list/media-and-information-literacy-curriculum-for-teachers/>>

Facing History and Ourselves: <<https://www.facinghistory.org/topics/antisemitism-religious-intolerance>> jest dla nauczycieli źródłem szczegółowych planów lekcji o przeciwdziałaniu antysemityzmowi poprzez edukację i w ramach edukacji. Istnieje specjalna publikacja na temat różnych form żydowskiego oporu w czasie Holokaustu, przydatna do wyjaśnienia różnorodności doświadczeń żydowskich w tym okresie:

„Resistance during the Holocaust: An Exploration of the Jewish Partisans” [Ruch oporu w czasie Holokaustu:

odkrywanie żydowskich partyzantów], Facing History, <<https://www.facinghistory.org/resource-library/resistance-during-holocaust>>.

„Music, Memory, and Resistance during the Holocaust” [Muzyka, pamięć i ruch oporu w czasie Holokaustu], Facing History, <<https://www.facinghistory.org/music-memory-and-resistance-during-holocaust>>.

- O jakie stereotypy chodzi?
- W jaki sposób propaganda taka jest niebezpieczna?
- Czy tego typu przesłania można znaleźć jeszcze dziś?
- Jakie grupy lub jednostki promują takie przesłania i w jakim celu?

Ani antysemityzm, ani historia Żydów nie może być ograniczona do Holokaustu. Poza badaniem żywotności społeczności żydowskich w całej Europie przed przejściem władzy przez narodowy socjalizm, użyteczne jest również ukazanie siły oddziaływania żydowskiego oporu w czasie Holokaustu. Może to pomóc w przeciwdziałaniu pogładowi, że ludność żydowska czerpie korzyści ze swojej martyrologii,

zamiast „przejąć nad nią do porządku dziennego”. Uczniowie mogli nie wziąć pod uwagę, że zarówno w trakcie II wojny światowej jak i obecnie wśród Żydów są obrońcy praw człowieka i działacze obywatelscy. Z tego względu podając przykłady obrońców praw człowieka z innych krajów i związanych z innymi konfliktami światowymi, warto wymienić również działaczy pochodzenia żydowskiego.

Znajdź materiały dla nauczycieli zatytułowane „Dilemmas, Choices and Responses during the Holocaust” [Dylematy, wybory i reakcje w czasie Holokaustu] opracowane przez brytyjską organizację Holocaust Education Trust: <<https://www.tes.com/member/HolocaustEducationalTrust>>.

Uzupełnij je przykładami dylematów, przed jakimi stają ludzie wobec aktów dyskryminacji i uprzedzeń w dzisiejszych czasach. Postaraj się włączyć w to, poza innymi przejawami nietolerancji, sytuacje dotyczące antysemityzmu.

Oprócz kwestii sprzeciwu i oporu, uczniowie mogą również badać różne role, jakie ludzie odgrywają w sytuacjach, kiedy naruszane są prawa człowieka, włączając w to role przywódców, osób postronnych, ofiar i sprawców. Jakie były i są dylematy, przed którymi stawali różni ludzie, jakie były i są dostępne im wybory, i co brali pod uwagę decydując, czy zająć jakieś stanowisko?

Źródła i materiały do dalszej lektury

Podstawowe materiały źródłowe na temat Holokaustu można znaleźć w bazie danych Jad Waszem o *Sprawiedliwych Wśród Narodów Świata*:

<http://db.yadvashem.org/righteous/search.html?language=en>.

Wskazówki dotyczące wykorzystania w klasie filmów z nagranyymi świadectwami jako źródeł pierwotnych znajdują się na stronie internetowej: „Survivors and Witnesses” [Ocaleni i świadkowie], Facing History, <https://www.facinghistory.org/survivors-and-witnesses>.

Pakiet materiałów dydaktycznych do nauki o życiu Żydów w okresie przedwojennym można pobrać tutaj: <https://www.tes.com/en-ie/teaching-resource/pre-war-jewish-life-6163128>.

Portal internetowy *Wirtualny Sztetl* dokumentuje historię społeczności żydowskich, ich życie codzienne, religię, tradycję, edukację, gospodarkę i kulturę w Europie Wschodniej i Środkowej. Zawiera informacje o ponad 1900 miastach, miasteczkach i wsiach z terenów dzisiejszej Polski, Litwy, Białorusi, Ukrainy, Łotwy, Estonii, Rosji i Mołdawii: www.shtetl.org.pl.

Internetowy multimedialny przewodnik po polskiej stolicy widzianej przez pryzmat historii jej żydowskich mieszkańców: <http://warsze.polin.pl/en/>.

Pakiet materiałów dydaktycznych dotyczących „Dilemmas, Choices and Responses” [Dylematów, wyborów i reakcji] na temat Holokaustu, zob.:

<https://www.tes.com/en-ie/teaching-resource/dilemmas-choices-and-responses-to-the-holocaust-6164874>.

Pakiety materiałów na temat żydowskiego ruchu oporu, zob.:

- „Jewish Resistance” [Żydowski ruch oporu], Echoes and Reflections, <http://echoesandreflections.org/unit-6/>.
- „Jewish Resistance during the Holocaust” [Żydowski ruch oporu w czasie Holokaustu], TES <https://www.tes.com/en-ie/teaching-resource/jewish-resistance-during-the-holocaust-6329876>.

Materiały dydaktyczne na temat propagandy nazi-stowskiej i współczesnej dostępne są na witrynach:

- „Redefining how we teach propaganda” [O uczeniu o propagandzie na nowo], Amerykańskie Muzeum Pamięci o Holokauście, <https://www.ushmm.org/educators/lesson-plans/redefining-how-we-teach-propaganda>.
- „Why Propaganda Education Matters” [Dlaczego nauka o propagandzie jest ważna], Mind Over Media, <https://propaganda.mediaeducationlab.com/teachers/>.
- „Antisemitism” [Antysemityzm], Echoes and Reflections, <http://echoesandreflections.org/unit-2-antisemitism/>.

Materiały dydaktyczne dotyczące współczesnego znaczenia praw człowieka:

- „To Repair the World: Becoming a Human Rights Defender” [Naprawianie świata: jak zostać obrońcą praw człowieka], AFT Human Rights Resources, <http://www.teachhumanrights.com/genocide.html>.
- Organizacja Praw Człowieka im. Roberta F. Kennedy’ego udziela informacji o prawach człowieka i swojej pracy: <https://rfkhumanrights.org/work/>.
- „A World Made New: Human Rights After the Holocaust” [Świat na nowo: prawa człowieka po Holokauście], Facing History, <https://www.facinghistory.org/universal-declaration-human-rights/world-made-new-human-rights-after-holocaust>.

Więcej wskazówek na temat nauczania o postawach ludzi w czasie Holokaustu można znaleźć na stronie: „Holocaust and Human Behavior” [Holocaust i ludzkie zachowanie], Facing History, <https://www.facinghistory.org/holocaust-and-human-behavior>.

